

1951 VE 1968-1978 YILLARINDA BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE
GELEN GÖÇMEN AİLELER İLE TÜRKİYE'DE KIRDAN KENTE GÖÇ EDEN
AİLELERİN KENTLEŞME SÜRECİ^X

Nimet ÖNÜR^{XX}

Türk toplumuyla ortak tarihsel ve kültürel özelliklere sahip Bulgaristan Türk topluluğunun Türkiye'ye göçleri, yaklaşık bir yüz yıldır sürmektedir. Özellikle Cumhuriyet döneminde yapılan antlaşmalar ile iki ülke arasında göçmen alışverişi sürdürülmüştür.

Göç nüfusun bulunduğu yerden ayrılarak bir başka yerde yerleşikliğe geçme sürecine girmesi olduğundan, dış göçler yoluyla Bulgaristan'dan gelen göçmen aileler ile, iç göçler yoluyla kırdan kente göç edenlerin yerleşme sürecine katılımlarında benzerlikler görülmektedir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler siyasi niteliklidir. Bu nedenle dönemi içinde devletin bu göçlere müdahalesi sonucu, yerleşme süreci kırdan kente olan göçlerden kendine özgü nitelikleriyle bazı yönlerden ayrılmaktadır.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan dış göçlerle ve Türkiye'deki kırdan kente olan göçlerden çok sayıda yerleşim yeri göçmen almıştır. Araştırmanın yapıldığı İzmir İli Bornova İlçesi Altındağ Senti'ne bağlı Koşukavak Mahallesi de bunlardan biridir. Araştırmaya 1951 ve 1968-1978 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmen aileler ile aynı yerleşim yerine aynı yıllarda kırdan kente göç eden yerli aileler konu edilmiştir. 1951 göçmenlerinden 21, 1968-1978 göçmenlerinden 59 aile ile 40 yerli aile ele alınıp, çalışma toplam 120 aile üzerinde sürdürülmüştür. Araştırma 1 Nisan 1986 tarihinde sona ermiştir.

Bulgaristan'dan gelen göçmen aileler siyasi nedenlerden dolayı(1) göçe katılırlarken, kırdan kente göç eden ailelere ekonomik ve sosyal

(X) Araştırma 1985-1986 öğretim yılında "Bulgaristan'dan Gelen Göçmenlerin Aile Yapılarında Meydana Gelen Değişmeler" adıyla hazırlanan yüksek lisans tezinden alınmıştır.

(XX)Ege Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu Araştırma Görevlisi.

nedenler etkili olmuştur. Dolayısıyla dış göçlerle iç göçleri doğuran nedenler birbirinden farklılık göstermektedir. Bu nedenler göçlerin gerçekleşme biçimini de etkilemiştir.

1951 grubu göçmen ailelerin %66.67'si devletin göç istemiyle gelmiş olmalarına karşın, 1968-1978 grubunun geldiği dönemde bu etken ortadan kalkmıştır. Çünkü 1968 göç antlaşması parçalanmış ailelerin birleştirilmesine yöneliktir. Dolayısıyla bu dönemde Türkiye'ye gelen göçmenlerin çeşitli sorunlarıyla, kendilerinden önce gelen yakın akrabaları ilgilenmişlerdir. 1951 grubundaki akrabalarından yardım alarak yerleşikliğe geçen serbest göçmenleri(2) yakın akrabaları sınırda karşılamışlardır. Bu aileler söz konusu grup için %33.33 oranındadır. 1968-1978 grubundaki göçmen ailelerin %91.53'ü yakın akraba isteği ile, %8.47'si de turist olarak Türkiye'ye girmişlerdir.

1950-1951 yıllarında çeşitli nedenlere bağlı olarak sınırın birkaç kez açılıp kapanmasıyla, bu dönemde gelen ailelerin %24'ü sahip oldukları maddi varlıkları değerlendirememiş, kalan %76'sı ise uzun süre hazırlık dönemi geçirerek, maddi varlıklarını değerlendirebilmişlerdir. Çoğu aileler (% 95) kullandıkları ev eşyalarını da birlikte getirmişlerdir. Bu durum 1968-1978 göçmenlerinde %85.75 oranında görülmektedir. Diğerleri turist olarak gelmişlerdir(3).

1951 grubundaki serbest göçmenlerin dışındaki aileleri devlet, Bulgaristan'da yaptıkları işlere göre iskan ettirmiştir. Aile reislerinin çoğunun (% 90.48) köyden gelmeleri nedeniyle, aileler köylere yerleştirilmişlerdir. Bu süreç içindeki her türlü maddi giderler devlet tarafından karşılanmıştır. Her aileye kişi başına toprağın verimliliğine göre 3-4 hektar arazi verilmiştir. Ayrıca barınma için gerekli konutlar yapılmıştır (4). 1968-1978 grubundaki ailelerin %94.91'ini sınırda akrabaları karşılamışlardır. Diğerleri ise Türkiye'yi tanıdıkları için doğrudan akrabalarının bulunduğu yerleşim yerlerine gitmişlerdir. Göç hernekadar parçalanmış ailelerin birleştirilmesine yönelik ise de bazı aileler, akrabalarının yanına gitmeyip hemşehrilerinin bulunduğu yerleşim yerlerinde oturmayı tercih etmişlerdir. Böylece ailelerin %55.93'ü doğrudan Koşukavak mahallesine geldikleri halde, %44.07'si ikinci yerleşim yeri olarak bu mahallede bulunmaktadır. Bu ailelerin Koşukavak mahallesi dışında kalma yılı ortalamaları 2.01 yıldır.

1951 grubunda devletin köye iskan ettirdiği ailelerin (% 66.66) yarısı, 15 yıl iskan ettirildikleri köylerde kalmışlardır. Diğerleri başlangıçtaki çeşitli nedenlere dayalı olarak bu yerleşim yerlerini terk ederek, kendilerinden önce gelen akraba ve hemşehrilerinin bulunduğu yerlere yerleşmişlerdir.

Bilindiği üzere, köy yaşantısı içinde bulunduğu tüm topluma göre görece bir özerkliği ile kendi içinde çok bağlı olan bir grup özelliği göstermektedir(5). Bu nedenle göçmenler yerleştirildikleri köylerde uyum güçlüğü içine düşmüşler ve topluluğu terk etmek zorunda kalmışlardır. Ancak bu ailelerin % 71'i Koşukavak'a ikinci yerleşim yeri olarak gelmişlerdir.

Yerli gruptan ailelerin % 52.5'i ilk yerleşim yeri olarak, bu mahallede bulunmaktadır. Bu ailelerin İzmir İli içinde diğer mahallelerde oturma yılı ortalamaları 3.43 yıldır. Oturma yerini değiştirme gerekçeleri olarak; ucuz konut, oturma yeri güvenilirliği, aile reisinin iş değiştirmesi, vb. nedenler görülmektedir.

Görüldüğü üzere göç hareketinin devinimi rastgele nedenlere bağlı olarak değil, birbirini izleyen aşamaların tamamlanmasıyla sonuçlanmıştır. Yerleşikliğe geçişin birbirini tamamlayan evreler olduğu dikkati çekmektedir.

Koşukavak Mahallesi Yerleşme Nedenleri

Göçmen ailelerin bu mahallede oturma nedenleri arasında hemşehrilerinin olması ilk sırayı alırken, ikinci sıradaki akrabalarının aynı mahallede bulunuyor olması yerli aileler içinde geçerli olmaktadır. Bu durum aynı yerleşim yerinden gelenlerin, son yerleşim yerinde de birbirlerine yakın oturma eğilimlerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Akrabalık bunu pekiştirmektedir. 1951 grubundaki bazı aileler için etkili olan maddi zorluklar, uzun süre devletin iskan ettirdiği köylerde oturanlar için geçerli olmaktadır. Bu etken yerli ailelerde aile reisinin işi olarak ilk sırayı almaktadır. Bu durum kırdan kente göç edenlerin ekonomik nedenleri arasına girmektedir. Üç grupta da yer alan söz konusu yerleşme nedenleri, onların yeni yaşama koşulları karşısında yabancılaşma duygusu içinde olduklarının, toplumsal değişim sürecinde uyum güçlüklerinin de bir anlatımı olmaktadır.

Aileler, kentte karşılaştıkları güçlüklerini yerleşim yerindeki iç çevre içinde çözümlenmeye çalışmaktadırlar. Bunlar hemşehriler, akrabalar, çalışılan iş yerinden edinilen ve ilişkiye girilen tanışlar komşular olmaktadır(6).

Göçmen ailelerin ve yerli ailelerin fiziksel ve toplumsal çevrede karşılaştıkları bir takım ayrılıklar, aynı kökene sahip olmaları dolayısıyla, aralarında geliştirdikleri dayanışma sistemleriyle daha kolay çözümlenmiştir. Bu durumun kente olan uyum ilişkilerinde önemli bir payının olduğu açıktır. Ailelerin öncel toplulukta geleneksel kültürden göçe katılmaları ve göçmen ailelerin Bulgaristan içinde etnik grup olmalarının sonucu, kent çevresinde yerleşikliğe geçişte akraba ve hemşehrileriyle birlikte "tampon" (7) bir gruplaşmaya katılmış olmaktadır. Ayrıca yerli ailelerde yerleşme nedeni olabilen, iş arkadaşlığı ve aile reisinin işine yakınlık durumu, aynı çalışma koşullarını ve aynı yaşam düzenini paylaşmanın giderek iş dışı ilişkiler bağlamına da yansımaları olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durum mesleksi bir dayanışmanın değil, belli oranda geleneksel yüz yüze ilişkilerin sıklığından gelen ilişki biçimidir. Yerli ailelerde etkili olan çalışma yerine yakınlık, üst gelir düzeyine sahip olmayan bu ailelerde, ulaşım, zaman ve maddi olanaklar açısından yarar sağlamaktadır.

Göçmenlerin Yerleşim Sürecinde Karşılaştıkları Güçlükler

Göçle birlikte yerleşim yerlerinin değişmesinden gelen sorunlar, hem fiziki ve hem de sosyal çevreden kaynaklanmaktadır. Göçmenlerin son yerleşim yerinde akraba ve hemşehrilerinin yanına yerleştikleri görülse de, onların birden çok zorlukları nedeniyle bir arada yaşamaları kaçınılmaz olmuştur.

Göçmen ailelerin hepsinde birinci sırayı alan ülkeye yabancılaşma sorunu, 1968-1978 grubunda daha az oranda karşımıza çıkmaktadır. Çünkü bu gruptan ailelerin bazıları uzun süreli göçe hazırlık dönemleri içinde birkaç kez turist olarak Türkiye'ye gelip gitmişlerdir. Dolayısıyla hem akrabalarını hem de ülkeyi tanıma fırsatı bulmuşlardır. Diğer bir neden de bu ailelerin her türlü sorunlarının yakın akrabaları tarafından çözümleneceği, resmi makamlara bildirilmiş olmasındandır. Türkiye'deki akrabalar göçmenler gelmeden önce kendi konutlarının bir kısmını ayırarak ya da

evlerine yakın konutlar kiralarak, bazıları uygun iş yerleri bularak, başlangıçta çıkabilecek sorunları çözüme yoluna gitmişlerdir. Hatta ailelerin Türkiye'ye geldiklerinde uzun süreli bu akrabalarla aynı sofradan yiyip içtikleri görülmüştür. Göçmenlerdeki bu yardımlaşma biçimi, yerli ailelerde de görülse de, aynı derecede gerçekleşmemiştir. Ancak kiralık konut, kenti tanıma, iş bulma gibi sorunların çözümünde önce gelenler sonra gelen ailelere yardımcı olmuşlardır.

1951 grubundaki ikinci sırada yer alan barınma sorunu (% 66.66), göçmenlerin köylere dağıtım sırasında göçmen evlerinin yapımının gecikmesinden gelmektedir. Kırsal kesimlerde konutların ailelerin gereksinimini yeterince karşılayamaması ve köye yabancı olan bu insanların topluluk üyeliğine geçişteki karşılaştıkları direnç nedeniyle, ailelerin gereksinimlerine uygun konutlar bulunamamıştır. Karşılaşılan diğer bir sorun ise, geçim sıkıntısı (% 66.66) olarak görülmektedir. Bu durum aile üyelerinin hemen iş gücü sahibi olmamalarından ve göçün yüklediği maddi giderlerden gelmektedir. 1951 grubu kendilerine en ivedi gelir sağlayacak maddi kaynaklardan yoksunlarken, 1968-1978 grubundan aileler kısmen de olsa maddi olanaklarla Türkiye'ye gelmişlerdir. Ancak yine de iş bulmakta güçlük çekmişlerdir. Hatta işsizlik bu grupta daha yoğun yaşanmıştır (% 44.06). Bu sorun 1951 grubunda devletin köylere iskan ettirdiği ailelere verilen araziler üzerine kurulan aile işletmeleriyle belli oranda çözümlenmiştir (% 23.80). Ancak bu grup göçmenlerden serbest göçmen olarak doğrudan akraba ve hemşehrilerinin yanına gelenlerde (% 33.34), bu sorun daha yoğun yaşanmıştır. Fakat kısa zamanda dönemi içindeki Türkiye'nin koşulları gereği kendiliğinden çözümlenmiştir.

Türkiye 1950-1960'lı yıllardan sonra hızlı bir sanayileşme içine girmiştir(8). Buna bağlı olarak gelişen sanayi kesimindeki işgücü açığı nedeniyle ailelerin iş bulmaları fazlaca zor olmamıştır.

1951 grubunda görülen sağlık problemi (% 33.33), onların göç süreci içinde karşılaştıkları güçlükleri giderebilecek olanaklardan yoksun olmalarından gelmektedir. Bu durum ayrıca yetersiz beslenme ve barınma koşullarına veya yerleşim yerine uyumsuzluk gibi nedenlere de bağlanabilirler. Ayrıca ailelerin öncel topluluk içindeki yakınlarından ayrılmalarından gelen psikolojik etmenler, ülkeye yabancılıkla birleştiğinde günlük yaşamda oldukça etkili olmuştur. Aynı durum yerli grup ailelerde de (% 32.50) etkin bir biçimde kendini göstermiştir. Çünkü söz konusu olanaksızlıklar

bunlar için de geçerli olmaktadır. Ancak bazı aileler, aile bireylerinin sürekli tedavi gerektiren rahatsızlıkları nedeniyle kente gelmişlerdir. 1968-1978 grubunda bu sorunun büyük oranda (% 5.08) görülmesi ise, onların akraba ve hemşehirlilerinin yardımlarıyla kentin olanaklarından daha yüksek düzeyde yararlanmaları gelidıkları dönem Türkiye'nin daha iyileşen ve gelişen köyleri ve aile bireylerinin eğitim düzeylerinin yüksek olmasına bağlanabilir.

1968, 1978 grubunda karşılaşılan dil güçlüğü (% 5.08) Bulgaristan'da son zamanlarda Türkiye konusulmasının yasaklanması nedeniyle oluşan telaf- fuz farklılığıdır. Bu aileler en son gelen grup (1978) içindedirler. Ayrıca ca önceki topluluk içinde azınlık olmanın dolaylı etkisi psikolojik etmen- ler (gekinenlik duygusu, kendini zayıf hissetme ... vb.) etkisini bir süre Türkiye'de sürdürmüştür. Yine bu grupta hiçbir güçlüğü olmadığını belirten aileler (% 15.25), kanımızca araştırmanın yapıldığı dönemde Bulgaristan olaylarının güçlüğüne ilişkin koruyucu tedbirler nedeniyle, "güçlüklerini belirtmekle Türkiye'den sıkıyönetim altında olmanın aynı zamanda geleceği" endişesi- ne girmişlerdir. Diğer bir etken ise Bulgaristan'da son zamanlardaki Türk topluluğu üzerindeki yoğun baskılar nedeniyle, Türkiye içinde olmanın getirdiği "güven" unsurunu olabir.

Karşılaşılan güçlükler yerli (kontrol) gruba karşılaştırıldığında da, dil güçlüğü dışındaki sorunların çoğu ortaktır. Ancak yerleşim yerine önce gelen akraba ve hemşehirlilerle olan uyumsuzluk ile güçlüğüün olma- dığı konusundaki oranlar, yerli grup ve 1968-1978 göçmen grubunda birbirine yakın iken, 1951 grubunda böyle bir soruna karşılaşılmaması olduğu göre birtirine göre birtirine daha yakındır. Kanımızca bu grupların hemen hemen eş zaman- lı dönemlerde İzmir'e gelmiş olmaları bu sonucu yaratmıştır. Söz konusu durum; kentsel gelişme olanaklarının sınırlılığına, kentsel ulaşımın gerektirdiği nitelikli iş gücünün bu ailelerin karşılamasına bağlanabilir. Dolayısıyla, göçmen aileler ve kırdan kente göç eden yerli grupları aileler çoğunlukla başlangıçta nitelik gerektirmeyen işlerde çalışarak, eğitim sınırlılığına düşmüşlerdir. Geçim sıkıntısı her üç grupta da birtirine yakın oranlarda olduğu görülmektedir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göçler, sırası nitelikli olsa da yerleşme yerine gelindiğinde doğan iş gücünün istihdam sorunu, az gelişmiş ülke koşullarında yeterince çözülmemektedir.

İşsizlik konusunu da aynı şekilde değerlendirme olasıdır. 1951 göçmenlerinde bu oranın düşmesi, bu göçmenlerin kırsal alanlara yerleştirilmeleri rastlantısına ve o dönem Türkiye'sinin sanayileşme hızının yüksek olmasına bağlanabilir. Hastalık sorunu üç grupta da karşılaşılmakta, fakat yerli (kontrol) grubundaki "hastalık nedeniyle kente yerleşenler oranı yükseltmektedir.

Akrabalık Komşuluk İlişkileri

Ailelerin kentin çok yönlü ilişkilerine uyumda karşılaştıkları fiziksel ve toplumsal güçlüklerin çözümünde bir arada buldukları mahallenin önemli bir işlevi vardır. Kentle olan bütünleşme sürecinde hemşehri ile ve varsa akrabalarıyla öncel topluluktan (Bulgaristan ve kırsal bölgelerden) gelen bir takım ilişkileri sürdürmek, kentle uyumlu ilişkiler kurabilmenin bir koşulu olabilmektedir.

Bütün ailelerin % 90'dan çoğu geleneksel üretim ilişkilerinin olduğu köy topluluklarından gelmişlerdir. Bu topluluklar içinde topluluk değerlerine uygun yaşam süreci içinde oldukça kapalı kalmışlardır.

Sanayi öncesi toplumu küçük yerleşmeleri, aileye dayalı faaliyetleri, yüzyüze temaları, sınırlı hareketliliği ile her üyesine dayanışma ve güvenlik sistemi temin etmektedir. Sistem o derece bütünleşmiştir ki, toplum üyeleri grup ve onların arasındaki ilişkiler düzeninin farkında bile değildirler(9). Bu nedenle her üç grupta da aileler geldikleri topluluğuna benzer, yakından uzağa akrabalık komşuluk ve hemşehrilik ilişkileri içinde kurdukları dayanışma sistemleriyle varlıklarını sürdürmektedirler.

Ailelerin yerleşim sürecinde karşılaştıkları güçlüklerde baş vurdukları yardım kaynakları birbirine benzerlikler göstermektedir. Ancak 1951 grubuna devlet tarafından arazi ve ev verilmesinin yanısıra, gereksinimleri doğduğunda beş yıl süreli ve düşük faizli krediler verilmiştir. Serbest göçmen olarak kente gelenlere ise "muafiyet belgesi" çıkarılmıştır. Bu belge ile çalışanlardan vergi kesilmemiştir. Ayrıca İşçi Bulma Kurumu göçmen ailelerin baş vurularında, kendilerine öncelik tanımıştır. Bu nedenle göçmenlerin çoğunluğu (% 42.86) devletten yardım almışlardır. Ayrıca yine bu gruptan ailelerin (% 9.52) köylülerden aldıklarını belirttikleri yardımlar ise, yiyecek ve barınma sorunu ile ilgilidir. Devletten

gelen yardımlardaki aksamalar nedeniyle alınmıştır. Bu tür aksaklıklar ortadan kalktığında söz konusu yardımlaşma son bulmuştur. Akrabalarından yardım aldığını belirten aileler (% 14.29) ile hiç kimseden yardım almayan aileler (% 28.57) serbest göçmen olarak kente gelip, hemen iş güc sahibi olabilenler ile köylerde uyum yapamayıp kente akbalarının yanına gelen ailelerdir.

Akrabalar 1968-1978 göçmen grubunda en çok yardım alınan kaynaktır (% 57.63). Ancak akrabaları ile aynı yerleşim yerinde uzun süreli kalmak istemeyenlere, akrabalarından gelen bu yardımlar geçici süreli olmuştur. Son yerleşim yerinde hemşehrilik (% 6.78) ve komşuluk (% 15.25) ilişkileri ile yardımlaşma sürdürülmüştür. Bu grupta hiç kimseden yardım almadıklarını belirtenler (% 20.34) Bulgaristan'dan maddi varlıkla gelenlerdir. Bulgaristan'daki maddi birikimleriyle ev eşyaları (elektirikli cihazlar, porse-len, kumaş, piyano, motosiklet ... vb.) almışlar, Türkiye'ye geldiklerinde satmışlardır. Hemşehrileriyle bir arada güvenlik içinde kalan göçmenler maddi zorluklarını başlangıçta bu yolla giderebilmişlerdir.

Çeşitli sorunların çözümünde yerli gruptan aileler ile karşılaştırıldıklarında 1968-1978 grubunda ağırlığını koruyan akrabalık ilişkileri, bu grup içinde geçerli olmaktadır (%45) ancak yine de göçmenlerde topluluk içi ilişkilerin sürdürülmesi daha etkili olmaktadır. Yerli gruptaki kentte karşılaşılan güçlüğün çözümünde iş arkadaşlığına başvuru (% 17.50) göçmen ailelerde görülmemektedir. Bu durum yerli ailelerin hem geldikleri çevreden bağımsızlaşmaları hem de aynı somut koşullarda yaşamının getirdiği dayanışmanın iş yeri dışına uzantılarıdır. Bu açıdan bakıldığında göçmenler geldikleri topluluğun devamı içindeki ilişki örgüsünde kalmaktadır. Bu örgünün kent toplumuyla kurulan uyum ilişkileri oranında çözülmesi olasıdır. Çözülme yerli halkla gelişen ilişki sıklığı ile de bağlantılı olmaktadır. Yerleşikliğe geçişin daha sonraki aşamalarında komşuluk ve iş arkadaşlığı önem kazanmaktadır. Ailelerin ilişki içinde oldukları komşuların kökenine bakıldığında, 1951 grubundan ailelerin hepsinin hemşehrileriyle olduğu dikkati çekerken, bu oran 1968-1978 grubunda % 86.44'e düşmektedir. Diğer komşular, akrabalarından (% 11.86) ve yerli ailelerden (% 1.70) oluşmaktadır. Yerli ailelerin hepsi diğer kentlerden gelen yerli aileler ve göçmen aileler konusunda birleşmektedirler. Sözü edilen komşular, gerçekte daha çok ilişki sıklığı içinde olunan ailelerin kimliğidir. Çünkü yerleşim yerinde Bulgaristan ve diğer Balkan ülkelerinden gelen göçmenlerin

konutları ile az da olsa yerlilerin konutları iç içe dağılım göstermektedir. Hatta araştırma kapsamına giren çoğu yerli aileler göçmen ailelerin kiracısıdırlar. Fakat yerli gruptan aileler ile olan ilişkiler, diğer Balkan göçmenlerine göre bile zayıftır. Hemşehrilik ve akrabalık bağının komşuluk ilişkilerine de yansımaları durumu, hemşehrilerle ve akrabalarla aynı yerleşim yerinde bulunmaktan gelmektedir. Geçmişte aynı topluluğun üyesi olmak durumu, karşılıklı komşuluk ilişkilerine bu şekilde yansımakta ve etkili olmaktadır. Böylece var olan öncel topluluk ilişkileri bu yolla bir süre daha kentte varlığını korumaktadır.

Aileler yerleşim yerindeki söz konusu komşularıyla, 1968-1978 grubunda daha yoğun olmak üzere, geleneksel toplumun yüz yüze ilişki sıklığına sahiptirler. 1951 grubundaki her günlük görüşmelerin haftada bir veya birkaç güne dağılım gösterdiği görülüyorsa da bu durum yerleşikliğe geçişte Türkiye'deki kalış süresiyle doğrudan ilgilidir. Aynı dağılım yerli gruptan ailelerde de söz konusudur. Ancak bu nedenlerin yanısıra komşuların diğer kentlerden gelen ailelerden oluşması durumu onların "yabancı" olarak algılanmalarının nedeni olabilmektedir. Böylece bulunan toplumun heterojenliği görüşme seyrekliğinin başlıca nedenidir.

İş ve Çalışma Durumu

Göçle birlikte çalışabilir iş gücü yer değiştirmektedir. Ancak göçün yapıldığı dönemin yapısal karakteri yerleşim yerinde, iş sahibi olma konusunda çeşitli sorunların ortaya çıkmasında etkili olmaktadır.

Türkiye 1950-1954 yılları arasında sanayileşme sürecine girmiştir. Büyük işletmelerin sayısı artmış, artış tekstil sanayi, gıda, içki, tütün işletmeleri ile ilgili dallarda olmuştur. Ayrıca 1960 ve 1972 yılları Türkiye'de yabancı ve özel sermaye yatırımlarının en yüksek düzeye ulaştığı dönemdir(10).

Bu durum 1951 grubunun köylere istihdam edilen ailelerinde başlangıçta kendiliğinden çözülmüştür. Ancak gerek serbest göçmen olarak İzmir'e gelen göçmenlerin, gerekse 15 yıl kalarak köylerden gelenlerin iş bulmalarını kolaylaştırmıştır. Gıda, incir, üzüm ve tütün işletmelerinde ailelerin % 90.48'i hemen iş bulmuştur. 1968-1978 göçmen ailelerde de önce gelenler sonra gelenlere göre, iş bulma konusunda daha az güçlüklerle karşılaşmışlardır. Akra ve hemşehrilerinin desteği ile aileler; hemen (% 33.90),

birkaç ay içinde (% 52.54), bir yıl (% 8.48) ve birkaç yıl (% 5.08) içinde iş bulabilmişlerdir. Yerli ailelerden aile reisinin işinden dolayı kente gelenler, hemen iş bulanların oranlarını (% 80) yükseltmektedir. Diğerleri birkaç ay ve yıl arasında değişen sürelerde iş gücü sahibi olabilmişlerdir. Ancak yine de yerli gruptan ailelerde ve 1968-1978 grubu ailelerde iş bulma süresi daha uzundur.

Genel olarak yerli gruptan birkaç ailenin (% 10) dışındaki ailelerde, öncel topluluk içinde aldıkları iş deneyimi ve eğitiminin kentte iş bulmaya olumlu bir katkısı olmamıştır. Ancak 1968-1978 grubundan ailelerden bazıları (% 6.78) ile yerli gruptan ailelerin bir kısmı (% 12.5), aynı işi kentte de sürdürmektedirler. 1951 grubunun hepsi ve 1968-1978 grubunun çoğunluğu (% 93.32) tesadüfen kentte iş bulmuşlardır.

Ailelerin edindikleri iş türüne göre dağılımlarına bakıldığında, fazla nitelik gerektirmeyen işlerde toplanma olduğu görülmektedir. Göçmen grupların çoğu da nitelekli iş gücü olarak Türkiye'ye girmemişlerdir. Dolayısıyla sanayi sektörünün fazla nitelik gerektirmeyen iş kolları, onlar için en uygun alanları oluşmaktadır. 1951 grubunun % 95.24'ü, 1968-1978 grubunun % 98.30'u ve yerli ailelerin % 85'i buralara istihdam edilmişlerdir.

Araştırma kapsamına giren 1951 grubu ailelerin % 38'inin göç dönemi çocukluklarına rastlamakta olduğundan, onlar Türkiye'deki örgün eğitimden belli ölçüde yararlanabilmişlerdir. Dolayısıyla bu grup ailelerden birkaçı (% 4.76) hizmetler sektörünün gerektirdiği nitelikli iş gücüne katılabilmişlerdir. Yerli gruptan ailelerde bu sektör oransal bir artış göstermektedir (% 10). Ancak bu durum, aile reislerinden memur olanların bu yerleşim yerinde tesadüfen örneklemimizde bulunmasından gelmektedir. Yerli gruptan marjinal kesimde çalışmakta olan iki aile reisinin işi işportacılık ve faytonculuk (ulaşım sektöründe eski etkinliğini yitirdiği için) olmaktadır.

Bu durum kırsal kesimden kente gelenlerin ya modern kesime bir şekilde hizmet ederek, ya kendine işler yaratarak ya da düzensiz örgütlenmiş iş olanaklarını kullanarak, geçinebilecek gelir düzeyine ulaşmaları olmaktadır(11).

Aileler genel olarak düşük konumlu işlere sahip oldukları için, sıkça bulabildikleri oranda iş değiştirme eğilimi içine girmektedirler. Dolayısıyla iş ve geçim zorluğu zaman zaman onların işçi dolaşımına katılmalarına neden olmaktadır.

1951 grubundaki ailelerden başlangıçtaki sanayi iş kollarında işçi olarak çalışanlardan aynı işi sürdürenler (% 71.43) yüksek orandadır. Başka sanayi iş kollarına geçenlerin (% 23.81) yanısıra, hizmetler sektöründe de çalışanlarda (% 4.76) yine bir başka hizmetler sektöründeki işlere geçmişlerdir. Son durumda iş değiştirenler (28.57) değişen işlerinde, değiştirmeyenler aynı işlerinde çalışmalarını sürdürmektedirler. Emekli olanlar (% 42.86) ile küçük esnafa ve toptancılıkla uğraşanlar (% 4.76) aynı şekilde işlerini sürdürmektedirler. Bu gruptan ailelerin Türkiye'de kalma yılı ortalamaları 25.80 yıl olduğundan, iş içindeki hareketlilikleri belli bir durağanlık düzeyine ulaşmıştır. 1968-1978 grubunda ise ailelerin % 74.58'i başlangıçtaki işlerini sürdürürken % 10.17'si işsiz, % 5.08'i çeşitli nedenlere dayalı olarak borçlanma yoluyla emekliye ayrılmışlardır. Diğerlerinin % 1.70'i memur, % 3.38'i küçük esnaflık yapmaktadır. Ancak şu anda işsiz görünüp yeni bir işe başlayamayanlarda (% 10.17) söz konusu olup, işte hareketlilik bu grup içinde sürmektedir. Kuşkusuz daha iyi, elverişli, güvenceli işler ile mesleki konum elde etmek amaçlanmaktadır. Bir başka işdeğiştirme nedeni de iş yerinden gelmektedir. Ülke ekonomisindeki değişmelere ayak uyduramayan özellikle küçük iş yerleri hatta bazen büyük işletmeler, düştükleri dar boğazdan dolayı işçi çıkartma yoluna gitmektedirler. Bu durum ülkenin somut yaşam koşullarının sonucu olarak değerlendirilebilir. Göçmen aileler gibi yerli aileler de iş hareketliliği içindedirler. Toplam ailelerin % 27.5'i iş değiştirmişlerdir.

Son çalışma durumu açısından yerli aileler ile 1968-1978 göçmen ailelerin arasında (işten çıkarılanlar yeni işlere girebildiklerinde) benzerliklerin olduğu görülmektedir. 1968-1978 grubunda görülen küçük esnaflık, K. Kartal'ın bulgularında olduğu gibi (12) kentte yerleşmenin ilk aşamasında değil, daha sonra ortaya çıkmıştır. Ancak verilerimiz de yerleşmenin kaçınıcı yılında görüldüğü saptanamamıştır. K. Kartal'ın bulgularında dükkan sahipliği (küçük esnaflık) kente yerleşmenin üçüncü yılında ortaya çıkmaya başlamakta, sonra hızla düşmektedir. Buradan giderek 1968-1978 grubunun bir kentleşme içinde olduğu söylenebilir.

Kentleşme, insanın ekonomik mekanını yalnız kentsel ekonomik ilişki ve etkinlikleri (kent ücret geliri, kent varlık geliri, kent varlıkları...vb.) kapsar. Sosyal mekanı ise, yalnız kent sosyal ve tinsel değerlerini içerir(13).

SONUÇ

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan dış göçler ile Türkiye'deki kırdan kente yapılan göçlerin kentleşme süreci birbirine benzerlikler göstermektedir. Çünkü Türk toplumuyla Bulgaristan Türk topluluğu arasında kültürel ve dini bağlar vardır. Ayrıca Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler yaklaşık bir yüz yıldır süregelmektedir. Bu nedenle dış göçler yoluyla ve iç göçler yoluyla kente gelen aileler birbirlerine benzer biçimde kentleşme sürecine girmişlerdir. Bu benzerlikler şu şekilde özetlenebilir.

1. Bütün ailelerde göç hareketinin devinimi, rastgele nedenlere bağlı değil, birbirlerini izleyen aşamaların tamamlanması ile sonuçlanmıştır. Yerleşikliğe geçişin birbirini tamamlayan evreler olduğu dikkati çekmektedir.

2. Ailelerin büyük çoğunluğu kırsal alanlardan göçe katılmışlardır.

3. Ailelerin çoğunluğu kullandıkları ev eşyalarını da birlikte getirmişlerdir. 1951 grubunun dışındaki aileler maddi kaynağı önceki yerleşim yerlerinden sağlamışlardır.

4. 1951 grubundaki devletin köylere iskan ettirdiği aileler hariç, ilk yerleşim yeri olarak aileler akraba ve hemşehrilerinin bulunduğu yerleri tercih etmişlerdir. 1951 grubundaki köylere yerleştirilen aileler de bu yerleşim yerinde 15 yıl kaldıktan sonraki kente gelişlerinde aynı tercih onlar içinde geçerli olmaktadır. Dolayısıyla aileler yerleşikliğe geçişte tampon bir grublaşmaya katılmaktadırlar.

5. Göçmen ve yerli aileler arasında aynı derecede dağılım göstermese de; ülkeye ya da şehre yabancılık, geçim sıkıntısı, barınma, hastalık, işsizlik... gibi sorunlar ortaktır.

6. Ailelerin yerleşim yerinde karşılaştıkları güçlüklerde yardım aldıkları kaynaklar karşılaştırıldığında, akrabalarından ve komşulardan yardım alanlar ile bir önceki yerleşim yerinden yeterli maddi olanaklarla gelerek hiç kimseyle yardımlaşmaya girmeyenlerin oranı birbirine yakındır.

7. Son yerleşim yerinde akraba ve hemşehrileriyle tampon bir gruplaşma içinde olan aileler komşularıyla hergün, haftada bir ve haftada birkaç gün görüşme sıklığıyla yüzyüze ilişkiler içindedirler.

8. Ailelerin büyük çoğunluğu yerleşim yerindeki çalışma yaşamına nitelikli iş gücü olarak katılmamışlardır. Dolayısıyla ailelerin büyük çoğunluğu tesadüfen iş bulmuşlardır. Çoğunlukla en son buldukları iş kolları fazlaca nitelik gerektirmeyen sanayi iş kollarıdır.

9. 1951 göçmen ailelerinin kente geliş sürelerinin uzunluğu nedeniyle, işte hareketlilik belli bir durağanlık düzeyine ulaşmıştır. Ancak 1968-1978 göçmen aileler ile yerli ailelerde sürmektedir.

Referans Notları

1. Bulgaristan'dan gelen göçmen ailelerin hepsi (% 100); vatan, bayrak, millet sevgisinden dolayı Türkiye'ye göç etmişlerdir. Türkiye ile aralarında var olan tarihsel ve kültürel bağlılık onların Bulgaristan toplumuyla bütünleşememelerine neden olmuştur. Kendilerini güven içinde hisedemeyen bu insanlar anavatan kabul ettikleri Türkiye'ye göçme zorunluluğu duymuşlardır.

2. Serbest göçmenler, 1951 yılında Türkiye'ye gelen ve devletin iskan ettirmediği, diledikleri yere yerleşebilen göçmenlerdir.

3. 1951 grubu geldikleri dönemde sadece kullandıkları eşyanın gümrük vergisini ödeyerek yanlarında getirebilmişlerdir. Kullanılmamış eşyalara ve para geçirmelerine izin verilmemiştir. 1968-1978 grubunun geldiği dönemde ise bu yaptırım ortadan kalkmıştır. Aileler para geçirme yasağından dolayı yeni ev eşyaları almışlar, her aile aynı eşyadan iki tanesini yanına alabilmiştir. Geçirilen bu eşyalar o dönem göçmeni için Türkiye içinde başlangıçta maddi kaynak oluşturmuştur.

4. 1951 göçmenlerine devletin verdiği arazinin ve yaptığı evlerin kendi mülkiyetlerine geçebilmesi için 15 yıl aynı yerleşim yerinde oturma zorunluluğu getirilmiştir.

5. Ergün, Doğan, 100 Soruda Sosyoloji El Kitabı, Ankara, Gerçek Yayınevi, 4. Baskı, 1973, ss.148-149.

6. Şenyapılı, T., "Ankara Gecekondularının Ekonomik Profili." Kent-sel Bütünleşme, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Ortak Semineri, Ankara, 1982, s.110.

7. Kiray'a göre "daha hızlı kapsamlı değişme hallerinde iki temel yapıda görülmeyen, fakat oluşum içerisinde beliren ve bütünleşmeyi sağlayan kurumlar ve ilişkiler ortaya çıkar ya da eski kurumlar yeni fonksiyonlar koyar. Değişmenin bunalımsız olmasını sağlayan çözülmenin önüne geçen ve heriki sosyal yapıya ait olmayan bu yeni beliren kurumlar, ilişkiler, değerler ve fonksiyonları tampon mekanizmalar olarak ifade edilmektedir." M.Kiray, Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, Ankara, D.P.T. 1964, ss.16-17.

8. Keleş, R., 100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme Konut ve Gecekondu, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 3. Baskı, 1983, s.41.

9. Kıray, M., "Üçüncü Beş Yıllık Planda Sosyal Politikalar." Toplum Bilim Yazıları, s.256.

10. Yerasimos, S. Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, İst. Gözlem Yayınları, 1980, ss. 714-719 (ve tablo).

11. Kongar, E., "Kentleşen Gecekonducular ya da gecekondulaşan kentler sorunu". Kentsel Bütünleşme, Ankara, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Semineri, 1982, s.33.

12. Kartal, K., Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme, Ankara, Maya Matbaacılık Yayıncılık Ltd.Şti., 1983, s.114.

13. Kartal, K., A.g.e. s.22.